

Tuomas Ojanen
24.2.2026

Eduskunnan puolustusvaliokunnalle

KAA 4/2025 vp Aloite puolustushankintojen sääntelystä

Pääasiallinen sisältö

1. Kansalaisaloitteessa ehdotetaan, että eduskunta edellyttää valtioneuvostoa ryhtymään lainvalmisteluun puolustushankintojen sääntelemiseksi, ja antavan asiaa koskevan hallituksen esityksen eduskunnalle mahdollisimman pian.
2. Aloitteessa edelleen ehdotetaan, että puolustushankinnoissa huomioidaan kansainväliset ihmisoikeussopimukset ja kansainvälisen humanitaarisen oikeuden tavoitteiden toteutuminen sekä muut ulko- ja turvallisuuspoliittiset seikat. Lisäksi lakiin on aloitteen mukaan kirjattava, että valvonnassa noudatetaan hyviä käytäntöjä.

Yleisiä näkökohtia kansalaisaloitteista

3. Perustuslain 53 §:n 3 momentin mukaan vähintään viidelläkymmenellä tuhatta äänioikeutetulla Suomen kansalaisella on oikeus tehdä eduskunnalle aloite lain säätämiseksi sen mukaan kuin lailla säädetään. Perustuslain 53 §:n 3 momentin mukainen toimeksianto säätää kansalaisaloitteesta lailla on toteutettu kansalaisaloitella (12/2012), jossa säädetään kansalaisaloitteen tekemiseen liittyvistä menettelyistä.
4. Kansalaisaloite on kansalaisten valtiollisen tason vaikuttamismahdollisuus, joka tarjoaa äänestäjille mahdollisuuden vaikuttaa suoraan poliittisen päätöksenteon asialistaan ja saada aloitteensa eduskunnan käsiteltäväksi. Kansalaisaloite tuo hallituksen esityksiin ja kansanedustajien lakialoitteisiin pääasiallisesti perustuvan eduskunnan lainsäädäntötyön ohien uuden kansalaisyhteiskunnan aktiivisuuteen nojaavan tavan saada lainsäädäntöasia vireille eduskunnassa. Kansalaisaloite voi toimia kanavana avata kansalaiskeskustelua ja nostaa uusia kysymyksiä poliittisen keskustelun kohteeksi. (ks. PeVM 9/2010 vp, s. 9/II, PeVM 6/2011 vp, PeVL 41/2017 vp ja PeVM 10/2021 vp, kappale 2).
5. Perustuslakivaliokunnan mukaan kansalaisaloite täydentää ensisijaisena pidettävää edustuksellista järjestelmää. Eduskunnan lainsäädäntötyö perustuu pääasiallisesti hallituksen esityksiin ja kansanedustajien lakialoitteisiin, mutta kansalaisaloite tuo näiden ohien uuden kansalaisyhteiskunnan aktiivisuuteen nojaavan mahdollisuuden saada lainsäädäntöasia vireille eduskunnassa. Kansalaisaloite voi toimia myös kanavana avata kansalaiskeskustelua ja nostaa uusia kysymyksiä poliittisen keskustelun kohteeksi (ks. PeVM 10/2021 vp, kappale 2, PeVM 9/2010 vp, s. 9/II, PeVM 6/2011 vp ja PeVL 41/2017 vp).

6. Perustuslakivaliokunta on lisäksi korostanut, että kansalaisaloitteisiin tulee myös eduskuntakäsittelyssä suhtautua myönteisesti. Niiden käsittely ei toisaalta myöskään saa olla kritiikitöntä. Esimerkiksi selvästi perus- ja ihmisoikeuksien vastaiset aloitteet on valiokunnan mielestä perusteltua jättää valiokunnissa käsittelemättä, vaikka ne muodollisesti saataisiinkin eduskunnassa vireille (PeVM 10/2021 vp, kappale 3, ks. myös esim. PeVM 6/2011 vp).
7. Perustuslain 53 §:n 1 momentissa säädetään aloitteen kohdentumisesta lainsäädäntöasioihin. Kysymys on kansalaisten oikeudesta tehdä aloite lain säätämiseksi jostakin asiasta. Aloitteessa voi olla kyse voimassa olevan lainsäädännön muuttamisesta tai kumoamisesta taikka kokonaan uuden lain säätämisestä jostakin asiasta. Lainsäädäntöasioihin kohdentumisen lisäksi aloiteoikeudelle ei ole asetettu muita sisällöllisiä rajoituksia (PeVM 10/2021 vp, kappale 1, ks. myös esim. PeVM 10/2021 vp, kappale 1, ks. myös HE 60/2010 vp, s. 40/II).
8. Nyt käsillä olevassa asiassa puolustusvaliokunta on se eduskunnan valiokunta, joka laatii asiasta mietinnön. Siten puolustusvaliokunta voi ja sen tulee tarkastella mietinnössään kansalaisaloitetta ennen muuta sen tarpeellisuuden ja tarkoituksenmukaisuuden kannalta. Puolustusvaliokunnan harkinnassa mietintöasiana käsiteltävän kansalaisaloitteen suhteen on kysymys tavanomaisesta lainsäätäjän poliittisen harkinnan piirin kuuluvasta päätöksenteosta.

Arvio

9. Kuten edellä on todettu, perustuslain 53 §:n 3 momentissa ei ole lainsäädäntöasioihin kohdentumisen lisäksi asetettu muita sisällöllisiä rajoituksia (ks. HE 60/2010 vp, s. 40/II). Nyt arvioitava kansalaisaloite on muodoltaan ehdotus lainvalmisteluun ryhtymisestä puolustushankintojen sääntelemiseksi aloitteessa kuvatulla tavalla, joten sen käsittelylle ei ole sinällään perustuslain 53 §:n 3 momentista johtuvaa estettä.
10. Kuten aloitteestakin ilmenee, Suomen valtion puolustushankinnoista säädetään laissa julkisista puolustus- ja turvallisuushankinnoista (1531/2011). Merkityksellinen on tässä yhteydessä myös laki huoltovarmuuden turvaamisesta (1390/1992), jonka kokonaisuudistustyö on tietttävästi parhaillaan vireillä valtioneuvostossa.
11. Laki julkisista puolustus- ja turvallisuushankinnoista on säädetty eduskunnan perustuslakivaliokunnan myötävaikutuksella (PeVL 21/2011 vp). Lailla on myös pantu täytäntöön hankintaviranomaisten ja hankintayksiköiden tekemien rakennusurakoita sekä tavara- ja palveluhankintoja koskevien sopimusten tekomenettelyjen yhteensovittamisesta puolustus- ja turvallisuuslalla ja direktiivien 2004/17/EY ja 2004/18/EY muuttamisesta annettu Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2009/81/EY. Puolustushankintoihin liittyy siten myös EU-lainsäädäntöä.

12. Perustuslakivaliokunnan mukaan julkisiin puolustus- ja turvallisuushankintoihin "liittyy jo lähtökohtaisesti huomattava kansallinen intressi. Siksi niitä koskevaa sääntelyäkin on valiokunnan mielestä arvioitava tässä valossa." (PeVL 21/2011 vp).
13. Näistä lähtökohdista perustuslakivaliokunta on aikanaan ao. lakia säädettäessä katsonut, että julkisia puolustus- ja turvallisuushankintoja koskevan lakiehdotuksen valtiosääntöoikeudelliset kysymykset liittyivät "lähinnä perustuslain 21 §:ssä taattuun oikeusturvaan ja muutoksenhakuoikeuteen." Myös julkisia puolustus- ja turvallisuushankintoja koskevan lain säätämiseen johtaneen hallituksen esityksen säätämisyjärjestysperusteluissa kyseisen lain sääntelyä on tarkasteltu ennen muuta oikeusturvasta säättävän perustuslain 21 §:n kannalta. Lisäksi säätämisyjärjestysperusteluissa on tarkastelua asiakirjojen julkisuudesta säättävän perustuslain 12 §:n 2 momentin sekä asetuksenantovallasta säättävän perustuslain 80 §:n 1 momentin kannalta (HE 76/2011, s. 167-176).
14. Kuten arvioitavana olevasta kansalaisaloitteesta ilmenee, laissa julkisista puolustushankinnoista (tai muuallakaan laissa) ei nimenomaisesti säädetä velvollisuudesta huomioida hankintamaan ihmisoikeustilannetta tai ulko- ja turvallisuuspoliittisia kysymyksiä laajemmin. Tässä suhteessa puolustus- ja turvallisuushankinnat poikkeavat aloitteen mukaan puolustustarvikkeiden viennistä, jota säännellään sekä kotimaisella ja unionin lainsäädännöllä sekä kansainvälisillä sopimuksilla.
15. Perustuslaki- ja EU-oikeuden asiantuntijan ei ole syytä alkaa arvioida käsillä olevan kansalaisaloitteen tarpeellisuutta ja tarkoituksenmukaisuutta. Sitä vastoin kansalaisaloitteen tarpeellisuuden ja tarkoituksenmukaisuuden arviointi on mietintövaliokuntana toimivan puolustusvaliokunnan asia, ja kysymys on tällöin lainsäätäjän poliittisen harkinnan piirin kuuluvasta päätöksenteosta ja muutoinkin mitä suurimmassa määrin poliittisista arvioista.
16. Totean kuitenkin, että sovellettaessa esimerkiksi lakia julkisista puolustus- ja turvallisuushankinnoista valtion ja kuntien viranomaiset sekä muut hankintayksiköt ovat sinänsä päätöksenteossaan perustuslain 2 §:n 3 momentissa lakisidonnaisuudesta ja perustuslain 22 §:ssä perus- ja ihmisoikeuksien turvaamisvelvoitteesta säädetyn johdosta sidottu kansallisen perustuslain ja muun lainsäädännön lisäksi myös Suomea sitoviin kansainvälisiin ihmisoikeusvelvoitteisiin sekä muihin (laintasoisesti voimaansaatettuihin) kv. sopimuksiin. Sama voidaan sanoa huoltovarmuuden turvaamisesta säädetyn lain suhteen. Selvää myös on, että puolustus- ja turvallisuushankintoihin liittyy sellaisia olennaisia valtion keskeisiin turvallisuusetuihin ja valtion ulkoisen suvereniteetin turvaamiseen sekä sisäisen turvallisuuden varmistamiseen liittyviä erityispiirteitä, joiden huomioon ottaminen painokkaasti ao. hankinnoissa on aivan legitiimiä myös perustuslain, EU-oikeuden ja kv. sopimusten kannalta. Lisäksi täysin vailla merkitystä ei välttämättä ole käsillä olevan kansalaisaloitteen arvioinnin ja käsittelyn kannalta se, miten puolustus- ja turvallisuushankinnoista on säännelty aloitteessa esille nostettujen seikkojen suhteen Suomen kannalta

relevanteissa muissa maissa, kuten muissa Pohjoismaissa, Alankomaissa ja Saksassa. Itse en osaa sanoa muiden maiden lainsäädännöstä tältä osin yhtään mitään, mutta jos puolustusvaliokunta pitää tällaista tietoa tarpeellisenä kansalaisaloitteen arvioinnin kannalta, sillä on tietenkin oikeus saada tällaista selvitystä valtionneuvostolta perustuslain 47 §:n 1 momentin mukaisesti.